

SÆCULUM

---

anul XVI (XVIII) • nr. 1 (43) / 2017

---

serie nouă

ALECSANDRI, GRIGORESCU ȘI ENESCU ȘI INFLUENȚELE LOR ASUPRA OPEREI LITERARE A REGINEI ELISABETA A ROMÂNIEI (CARMEN SYLVA)

Silvia Irina ZIMMERMANN

Research Center Carmen Sylva - Princely Archive of Wied, in Neuwied

Title: “The Influence of Alecsandri, Grigorescu and Enescu over the Literary Works of Queen Elisabeth of Romania (Carmen Sylva)”

Abstract: Queen Elisabeth of Romania was influenced in her literary works by three personalities of the Romanian culture of her time: Vasile Alecsandri, Nicolae Grigorescu and George Enescu. She admired the three artists for the way they expressed the specifics of the Romanian traditional culture in their works of poetry, painting and music. As a writer under the pen name Carmen Sylva, Queen Elisabeth tried to show the beauty of the Romanian traditional culture in some of her own literary works, mostly in a stereotypical manner inspired by the three artists, and thus to promote and popularize it primarily in her native country, Germany, as well as worldwide.

Keywords: *literature; Romanian culture; queen poet Carmen Sylva; Alecsandri; Grigorescu; Enescu;*

Cultivând o intensă activitate culturală de salon la Curtea României și fiind la curent cu majoritatea noilor apariții din literatura franceză, germană, engleză și română în limba originală, Carmen Sylva era de asemenea foarte activă ca patroană a artelor și în desfășurarea de acțiuni caritabile. Era preocupată să cunoască artiști și poeți europeni, pe care îi invita la salonul ei literar-muzical din București și Sinaia. Din propria dorință, Carmen Sylva era interesată să cunoască în special pe scriitorii germani populari contemporani ei, pentru a câștiga la rândul ei notorietate ca scriitoare „apropiată de popor” prin publicațiile ei în Germania. De asemenea, în ce privește cultura românească, regina privea cu mare interes și admirație cu precădere spre scriitorii, pictorii și muzicienii români care în opera lor exprimau specificul românesc, la etnografii care culegeau cultura populară, pe care regina însăși o alesese ca subiect în literatura ei, în sensul unui *public relations* prin *storytelling*, pentru a face mai cunoscut Regatul României în Europa și în întreaga lume.

Dintre artiștii și poeții contemporani români, în special trei erau priviți de Regina Elisabeta ca fiind aceia, care exprimă caracterul românesc cel mai bine în operele lor: Vasile Alecsandri, Nicolae Grigorescu și George Enescu. Astfel, regina scrie într-o scrisoare din februarie 1900 către Enescu: „Grigorescu a expus niște minunate tablouri. I-am spus că trei români au înțeles această

minunată țară: el, Alecsandri... și al treilea e încă foarte tânăr și se numește George Enescu.”¹

Pe cele trei personalități, Alecsandri, Grigorescu și Enescu, regina-poetă le include în edițiile ei de carte germană, prin dedicații, traducere de poezie și prin ilustrații de carte în combinație cu subiectele cărților ei. Astfel, printr-o literatură de tendință comunicațională, regina făcea publicitate României în străinătate, îndeosebi în Germania natală, unde își publica operele la diferite edituri, precum și în ziare și reviste germane.

Regina Elisabeta și Vasile Alecsandri (1821-1890), o prietenie culturală

De ce a fost Alecsandri și nu Eminescu un prieten al reginei-poete Carmen Sylva? Într-adevăr, astăzi, ne-ar putea mira, de ce Regina Elisabeta, care a fost o importantă mecena a culturii românești, nu a fost mai atașată de poetul Mihai Eminescu, pe care îl considerăm cel mai important poet al literaturii române. În schimb, Vasile Alecsandri s-a bucurat să fie numit prieten și sfătuitor literar al reginei-poete. Am putea explica aceasta prin câteva detalii evidente: Vasile Alecsandri era un poet foarte îndrăgit în epocă, a fost unul dintre membri fondatori ai Academiei Române, primind Premiul Academiei pentru Literatură în 1881, iar în 1882 fiind ales președinte al secției de literatură a Academiei. Dar dincolo de aceste merite și spre deosebire de Mihai Eminescu, Alecsandri era un apropiat al Casei Regale. Volumul lui Alecsandri „*Ostașii noștri*”, apărut în 1878, cu versuri ilustrând Războiul de Independență din 1877-1878 și închinat eroismului românilor, a fost binevăzut de Regina Elisabeta, care a tradus din acest volum poezia „*Peneș Curcanul*” în germană și l-a publicat în 1881 în volumul „*Rumänische Dichtungen*” (*Poezii românești*). La rândul ei, regina-poetă Carmen Sylva s-a dedicat acestui subiect istoric în opera ei literară, din dorința de a ridica un monument literar Regelui Carol I ca domnitor glorios și descriind scene de pe câmpul de luptă în poeziile ei precum și în povești dedicate copiilor.

Binecunoscut este faptul că Vasile Alecsandri a compus versurile imnului regal al României cu prilejul încoronării Regelui Carol I și a Reginei Elisabeta în 10 mai 1881. Mai puțin cunoscut, probabil, este următorul detaliu: cu ocazia festivităților inaugurării Castelului Peleş din 25 septembrie 1883, Regina a pictat un document, care a fost semnat de cuplul regal și de mai multe oficialități. Documentul prezintă ceva aparte, și anume două strofe amplasate pe chenarul ornamental: în partea stângă, regina pictează patru versuri în românește de Vasile Alecsandri despre Regele Carol I, iar în partea dreaptă patru versuri ale reginei în limba germană, semnate cu numele ei artistic Carmen Sylva:

---

¹ Romeo Drăghici: *George Enescu. Biografie documentară, Copilăria și anii de studii (1881-1900)*, Bacău 1973, p. 257. Apud Hildegard Emilie Schmidt: *Elisabeth, Königin von Rumänien, Prinzessin zu Wied, Carmen Sylva. Ihr Beitrag zur rumänischen Musikkultur von 1880 bis 1916 im Kulturaustausch zwischen Rumänien und Westeuropa* [Contribuția ei la cultura muzicală românească în anii 1880-1914 în schimbul cultural între România și Europa de vest], teză de doctorat: univ. Bonn, 1991, p. 167.

Eu, Carol cu al meu popor,
Clădit-am într-un gând și dor,
În timp de lupte al său regat,
În timp de pace al meu palat.

V. Alecsandri

Câte-un vultur zeiesc
Din furtuni aş salva
Istovitul drumeț
Adăpost va afla.²

Carmen Sylva

Pentru contemporani, însemnătatea poetului național Vasile Alecsandri era bine-cunoscută și incontestabilă între anii 1878 și 1881.³ Situându-se pe același nivel, în documentul inaugurării castelului regal, cu „regele poeziei românești”⁴, așa cum era supranumit la acea vreme Alecsandri, Carmen Sylva arată că poezia sa, la fel ca și cea a lui Vasile Alecsandri, se află în slujba țării și a Regelui Carol I al României.⁵ Ca regină, semnează documentul cu prenumele Elisaveta, delimitând astfel cele două roluri ale personalității ei, dar, în același timp, asumându-le și făcând legătura între ele: cel de regină și, deopotrivă, cel de poetă. Sau, cu alte cuvinte, regina se vrea percepută și oficial ca poetă în slujba Regelui Carol I al României.

Revenind la Eminescu: Din perspectiva de astăzi trebuie apreciat spiritul independent al lui Eminescu, atât ca poet, cât mai ales ca redactor al ziarului *Timpul*, în aceeași măsură în care merită aprecierea cuvenită literatura de tendință prodinastică a reginei. De asemenea, trebuie recunoscut faptul că Regina Elisabeta a publicat în 1878 prima traducere în germană a unei poezii de Mihai Eminescu într-o revistă din Germania.

Pentru regină, poezia nu era o îndeletnicire diletantă, cum adeseori se credea, ci ea o privea ca pe un mijloc de a sluji țării și suveranului României, Carol I, prin propria contribuție ca scriitoare. Asemănarea dintre Alecsandri și Grigorescu, ambii prieteni ai reginei-poete Carmen Sylva, în popularizarea subiectelor patriotice și a idilicului rural, este explicată de istoricul literar George Călinescu astfel: „Ca și N. Grigorescu în pictură, V. Alecsandri s-a simțit în chip lăudabil dator să pună poezia în slujba patriei, cîntînd războiul de independență. [...] meritul lui V. Alecsandri stă în faptul de a fi popularizat, în versuri simple, ușor de memorat, ideea patriotică.”⁶

Între poetul Alecsandri și Carmen Sylva exista o simpatie reciprocă și astfel influența poetului și culegătorului de poezii populare asupra reginei-poete este cu ușurință de constatat în opera ei timpurie. Vasile Alecsandri a încurajat-o pe Regina Elisabeta în activitatea ei literară, și astfel regina îi datorează lui Alecsandri, în mare parte, cunoștințele ei despre despre legende și poeziile populare

² Traducerea noastră după originalul în germană: „Wie manchen göttlichen Adler wollt’/ Aus Stürmen ich retten,/ Wie mancher müde Wanderer sollt’/ Hier friedlich sich betten. Carmen Sylva”.

³ Vezi George Călinescu: *Istoria literaturii române de la origin și până în prezent*, București: Minerva, 1988, pp. 281-319.

⁴ *Ibidem*, p. 296.

⁵ Mai pe larg în: Silvia Irina Zimmermann: *Carmen Sylva. Regina-poetă. Literatura în serviciul Coroanei*, București: All, 2013, pp. 85-87.

⁶ Călinescu, *op. cit.*, p. 309.

românești. Regina îi mulțumește poetului prin traducerea în limba germană a mai multor poezii și a unor balade populare culese de Alecsandri, pe care le publică în volumul „*Rumänische Dichtungen*” („*Poezii românești*”)⁷, volum editat împreună cu scriitoarea Mite Kremnitz, colaboratoarea literară a Reginei Elisabeta între anii 1878 și 1890. De asemenea, regina îi dedică lui Vasile Alecsandri cartea ei „*Durch die Jahrhunderte*” („*De prin veacuri*”, publicată în Germania în 1885): „Prea iubitului și stimatului nostru poet Vasile Alecsandri, neobositului culegător de poezie populară românească.” Volumul se dorește a ilustra istoria și legendele românilor de la Decebal și până la Carol I, având în cuprins o serie de repovestiri după legende și cântece populare românești culese de Vasile Alecsandri (Miorița, Șalga, Doncilă, Oprișan, Bogdan, Mișu copilul, Balada Mănăstirea Argeșului respectiv Meșterul Manole etc.). Volumul german al reginei „*Durch die Jahrhunderte*” („*De prin veacuri*”) se sfârșește cu povestirea autobiografică „*Wie Alecsandri die Balladen fand*” („*Cum a găsit Alecsandri baladele*”). Elisabeta află de decesul poetului în străinătate, în timpul unei curi de sănătate în Marea Britanie. Din Llandudno, Regina îi scrie Regelui Carol I în 6 septembrie 1890: „Vestea despre moartea lui Alecsandri ne-a provocat lacrimi fierbinți mie și Elenei [Văcărescu, n.a.]”⁸ Iar 16 ani mai târziu, în scrisoarea din 5 septembrie 1906 către familia ei din Neuwied, Elisabeta mărturisește: „Dar eu l-am îndrăgit pe Alecsandri mai mult decât toți ceilalți! Mi-e cu neputință să iau o poezie a lui în mână fără să-mi curgă lacrimile! Îmi lipsește în orice ceas a vieții!”⁹

Influența poetului Vasile Alecsandri asupra creației literare a reginei-poete Carmen Sylva se constată adesea acolo unde scriitoarea folosește literatura ca mediu de comunicare patriotică și de promovare culturală, din dorința de a atinge un public cititor mai larg. Pe lângă cântecele populare traduse în germană, găsim în opera lui Carmen Sylva îndeosebi în povești și povestiri pentru copii descrieri pitorești ale românilor din mediul rural. Îndeosebi muzica și cântecele populare sunt menționate abundant în poveștile și povestirile reginei, iar în textul german autoarea folosește deseori cuvintele românești, de exemplu: „doina”, „lăutari”, „hora”, pe care le explică cititorului german în note sub text.

Îndeosebi două povestiri de Carmen Sylva sunt interesante în acest context: povestea „*Vârful cu Dor*” din volumul „*Poveștile Peleşului*” începe cu o descriere deosebit de poetică:

⁷ Carmen Sylva : *Rumänische Dichtungen*, ediția princeps germană, editată împreună cu Mite Kremnitz, apare în 1881 (Leipzig: Friedrich) și o ediție a 2-a adăugită în 1889 (Bonn: Strauss).

⁸ Traducerea noastră după originalul din Arhivele Naționale Istorice Centrale, București (ANIC), Fond Casa Regală, Regele Carol I, VD-524-2.

⁹ Traducerea noastră după originalul din Arhiva Princiară de Wied, Neuwied, Fond Carmen Sylva, mapa nr. 113-12-1. Vezi scrisorile publicate în: Hans-Jürgen Krüger: *Briefe Carmen Sylvas im Fürstlich Wiedischen Archiv in Neuwied* [Scrisorile Carmen-Sylvei în Arhiva Princiară de Wied din Neuwied], în: Silvia Irina Zimmermann/ Edda Binder-Iijima (coord.): „*Ich werde noch vieles anbahnen.*” *Carmen Sylva, die Schriftstellerin und erste Königin von Rumänien im Kontext ihrer Zeit* [Voi mai face multe punți. Carmen Sylva, scriitoarea și prima Regină a României în contextul timpului ei], Schriftenreihe der Forschungsstelle Carmen Sylva - Fürstlich Wiedisches Archiv [Colecția Centrului de Cercetare Carmen Sylva – Arhiva Princiară de Wied]: vol. 2, Stuttgart: ibidem-Verlag, 2015, pp. 191-246, aici: p. 218.

„Fost-a odată la Sinaia o horă precum n-a mai fost. Era o sărbătoare mare și călugării din mănăstire împărțiseră pomană ciubere întregi și toți mâncaseră de se săturaseră. Oamenii veniseră de departe: de la Izvor și de la Poiana Țapului, de la Comarnic și de la Predeal și de peste munte. Soarele strălucea și încălzea toată valea, de-și azvârleau fetele basmalele de pe cap și de-și puneau flăcării pălăriile acoperite cu flori pe ceafă. La joc tuturor le era foarte cald. Femeile măritate ședeau jur împrejur pe iarbă verde și țineau copilașii la sân. Maramele lor luciau de departe, albe și gingașe ca niște flori. Ce joc vesel! Ce tropăit! Ce strigăte! Fetele parcă pluteau în aer. Picioarele lor gingașe care se zăreau sub vâlnicile cele înguste, parcă nici nu atingeau pământul. Iile lor erau bogat cusute. Ele străluceau de culorile cele mai vii și de aur, ca și banii de la gât. Hora se-ntorcea și se legăna neconținut în cercuri mai mici și mai mari, la cântecul neobosit al lăutarilor, cum bate sângele prin vine, cum urmează unele după altele valurile apei.”¹⁰

Un al doilea exemplu este povestirea „*Cum a găsit Alecsandri baladele*” din volumul „*De prin veacuri*” dedicat lui Vasile Alecsandri, și care începe astfel:

„Ne adunaserăm în sala de muzică a Castelului Peleş, cea cu frumoasa lemnărie, cu picturile după povestirile lui Carmen Sylva și cu vitraliile cu imagini din poveștile lui Alecsandri. O lumină caldă, aurie a amurgului străbătu întunericul, încât scaunele de lemn înșirate de-a lungul peretelui și orga păreau mai mari. Într-unul din aceste scaune ședea poetul, cu frumosul lui profil, iar jur-împrejur Carmen Sylva și tinerele fete, toate îmbrăcate în port popular, o abundență de frumusețe și culoare, șezând ori pe taburete, ori pe treptele de lemn din fața scaunelor de la perete, iar printre ele Elena Văcărescu, a cărei față fragedă strălucea de bucuria primului succes public. Tocmai ne cântase Livia Schubert, Bach și Händel, iar minunata ei voce alto umpluse întreaga încăpere asemenea sunetului unui clopot.”¹¹

Urmează scena dineului cu o relatare a poetului Vasile Alecsandri despre poezia și muzica populară, printre care și următorul fragment despre un lăutar:

„Aveam un lăutar bătrân, care se născuse orb. Când cânta Codreanu și ajungea la scena unde eroul lui își scoate din trupul plin de răni gloanțele, și le încarcă în pușcă, și țintește asupra dușmanilor, întotdeauna se înfură, de parcă ar fi vrut să zdrobească arnăuții. Avea o soție, pe care o iubea cu candoare și pe care o asculta, explicându-i tot ce se vede în jur. Iar dacă îl întrebam ce este cel mai frumos de pe lume, îmi răspundea: Femeia!”¹²

După scena dineului este din nou vorba despre sala de muzică a reginei:

„Dineul se sfârșise și luna ne ademeni afară pe verandă. Jos murmură Peleşul, deasupra clipea fântâna arteziană, înălțându-se și căzând înapoi ca o arătare în fața brazilor uriași. Luminile castelului străluceau printre vitraliile colorate care

¹⁰ Carmen Sylva: *Poveștile Peleşului*, 2015, p. 10.

¹¹ Carmen Sylva: *Wie Alexandri die Balladen fand* [Cum a găsit Alecsandri baladele], în: Carmen Sylva: *Durch die Jahrhunderte* [De prin veacuri], Bonn: Strauss, 1887, pp. 351-352. Traducerea noastră.

¹² *Ibidem*, p. 358. Traducerea noastră.

acum, noaptea, se deslușeau foarte bine, iar pe drumul de jos se plimbau oamenii încolo și încoace, dorind să vadă castelul de poveste la lumina lunii. Revenind în sala de muzică, Carmen Sylva se așază la orgă pentru a se adânci în *stabat mater* de Pergolese. Pe urmă, Catherine și Livia ne cântară un concert de Beethoven la două pianuri. Apoi, ferm hotărâți să așternem pe hârtie, a doua zi, tot ce trăiserăm în acea seară, ne îndreptarăm pe culoarele cu covoare roșii de Smyrna, urcând sus de-a lungul scării de lemn, bogat sculptată...”¹³

Cu toate că și muzica cultă are o însemnătate în această povestire a scriitoarei Carmen Sylva, în prim plan este vorba de cultura populară și de culegerea ei prin Vasile Alecsandri. Până și relatarea despre lăutarul de pe meleagurile natale ale poetului capătă aceeași importanță, aparținând culturii muzicale populare. Prin urmare, Regina-scriitoare arată aici, că în România exista o cultură poetică și muzicală populară valoroasă, pe care un poet renumit din România o considera demnă de a fi culeasă și păstrată, la fel cum, pe de altă parte, și la Curtea Regală a Reginei Elisabeta era practică o cultură clasică europeană, demonstrând așadar și simțul artistic și cunoștințele culturale ale suveranei.

Fascinația reginei-poete pentru tablourile lui Nicolae Grigorescu (1837-1907)

În 1870, la „Expozițiunea artiștilor în viață”, organizată de pictorul Theodor Aman, directorul Școlii de Belle-Arte din București, sunt expuse „vreo 30 de pânze”¹⁴ ale tânărului pictor Nicolae Grigorescu, care este premiat cu medalia clasa I (echivalând cu 100 de galbeni).¹⁵ De asemenea, Domnitorul Carol I, care vizitează expoziția, îi acordă o bursă de perfecționare în străinătate.¹⁶ Elisabeta Doamna, în aceeași măsură interesată de arta din România și de a descoperi noi talente printre pictorii cei mai tineri, a apreciat pictura impresionistă și îndeosebi creația cu tematică rurală a lui Grigorescu. Fermecată de personalitatea pictorului de la prima întâlnire, Elisabeta se împrietenește cu Grigorescu și îi comandă un portret prin anii 1878, care în 1880 este expus la salonul de artă din Paris:¹⁷ „Tânăra Regină, într-o rochie albastră, șade la masa sa de lucru și pictează sfinți într-un evangheliar. În spatele ei, în dreapta ferestrei, se vede bustul micuței prințese.”¹⁸ Regina, încântată de portretul realizat de Grigorescu, îi scrie: „Ce mare bucurie! Nu îmi găsesc cuvinte să vă mulțimesc! O! Este prea frumos – prea multă bunătate!”¹⁹ În 1880,

¹³ *Ibidem*, pp. 359-360. Traducerea noastră.

¹⁴ Adrian-Silvan Ionescu: *Mișcarea artistică oficială în România secolului l XIX-lea*, București: Noi Media Print, 2008, p. 127.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 128-129.

¹⁶ *Ibidem*, p. 131.

¹⁷ Catalina Macovei: *Nicolae Grigorescu*, Bournemouth: Parkstone, 1999, p. 105. Gabriel Badea-Păun: *Carmen Sylva 1843-1916. Uimitoarea regină Elisabeta a României*, traducere din franceză de Margareta Irina Nistor, București: Humanitas, ed. a 3-a, 2010, p. 220.

¹⁸ Al. Vlahuța: *Pictorul Nicolae I. Grigorescu. Viața și opera*, București: Socec, 1910, p. 147. Apud Macovei, *op. cit.*, p. 105.

¹⁹ G. Oprescu: *Nicolae Grigorescu*, București: Meridiane, 1961, p. 14. Apud Macovei, *op. cit.*, p. 105.

Regina Elisabeta îl invită pe Grigorescu la Neuwied²⁰, iar mărturie a acestei vizite rămâne semnătura pictorului din 5 aprilie 1880 în cartea de oaspeți a reginei, păstrată în familia princiară de Wied.²¹ În ce măsură pictura lui Grigorescu era apreciată nu doar prin cuvinte de laudă, ci și prin achiziționarea tablourilor lui de către regină, aflăm în biografia reginei scrisă de Gabriel Badea-Păun: „Pasiunea pentru arta lui Grigorescu a sporit în timp, astfel că, spre 1900, ea ajunsese să aibă una dintre cele mai importante colecții ale artistului în România. Această pasiune a îndemnat-o să cumpere lucrări valoroase de fiecare dată când artistul expunea. Anecdota cu un distins colecționar bucureștean, disperat că n-a putut cumpăra nimic la ultima expoziție grigoresciană pentru că pe toate pânzele importante era deja cartea de vizită a reginei, care fusese să vadă expoziția în avanpremieră, e semnificativă.”²²

Volumului „*In der Lunca*” (In luncă)²³, dedicat de regina-scriitoare muzicianului George Enescu („Dedicată copilului meu sufletesc George Enescu”) Carmen Sylva îi adăugă două ilustrații după picturi de Nicolae Grigorescu. În prefața la ediția germană, Carmen Sylva explică astfel ilustrarea cărți cu imaginile după pânzele pictorului român:

„Imaginile alăturate îi aparțin marelui nostru pictor Grigorescu și ne dau o idee despre cum ar arăta un ciobănaș și o ciobăniță româncă. [...] Grigorescu și-a studiat țara ca nimeni altul, iar tablourile sale reflectă strălucirea soarelui nostru și melancolia câmpiilor noastre întinse și a munților maiestuoși. Liniștea și noblețea lor le-a fost întipărită și acestor copii ai naturii. Ei au aceeași grație și neclintire precum păstorii din Campagna romană; doar că sunt mult mai melancolici, fiindcă poporul român a suferit atât de mult timp sub asuprire străină, așadar îi trebuie vreme îndelungată ca să-și revină.”²⁴

Cele două picturi de Grigorescu menite să ilustreze povestea tragică de dragoste între doi tineri de la sat, ambii orfani, un cioban și o fată care păzește caprele satului, sunt versiuni ale binecunoscutelor pânze: „Cioban tânăr cu toiag / și câini” și „Țărăncuța pe pajiște”.

După relatările lui Carmen Sylva dintr-o scrisoare din 4 mai 1903, în povestirea „*In luncă*” este vorba despre o întâmplare reală, pe care autoarea o repovestește fără să furnizeze o sursă concretă:

²⁰ Badea-Păun, *op. cit.*, p. 220.

²¹ Bernd Willscheid: *Ein Kaleidoskop von Menschen. Aus dem Gästebuch der Fürstin Marie zu Wied in ihrem Witwensitz Segenhaus* [Un caleidoscop de oameni. Din cartea de oaspeți a Principesei Maria de Wied de la reședința de văduvă din Segenhaus], în: *Feste und Gäste am Rhein. Das Fürstenhaus Wied zur Zeit der Romantik* [Festini și oaspeți la Rin. Casa Princiară Wied în epoca romantică], Neuwied, 2002, p. 129.

²² Badea-Păun, *op. cit.*, p. 220.

²³ Volum apărut în Germania în 1904, la editura Wunderlings Hofbuchhandlung din Regensburg. Versiunea în traducere românească de Alexandru Tzigara-Samurcaș (Carmen Sylva: *În luncă. O idilă*, București: Editura Socecu, f.a. [1905]), nu cuprinde ilustrațiile după picturile lui Nicolae Grigorescu.

²⁴ Carmen Sylva: *In der Lunca. Eine Idylle*, Regensburg, Wunderlings Hofbuchhandlung, 1904, din prefața reginei la volumul german, traducerea noastră.

„Scriu, de asemena, o idilă din țara aceasta, o poveste adevarată. [...] Am dat la cromografiat două minunate picturi ale marelui nostru pictor Grigorescu, pentru a ilustra mica mea carte și pentru a o face mai interesantă. Este o poveste tragică de dragoste din lumea păstorilor. O voi numi ‚In der Lunca!’ Lunca înseamnă o pădurice sau pajiște și un pământ lângă un râu, ceea ce în germană am numi *Gelände*. Este o poveste de iubire foarte simplă și tragică, așa cum s-a întâmplat. Și relatată în cel mai simplu fel posibil, ca și cum ar fi gândurile înseși ale fetei, care nu știe să scrie și deci nu deține un jurnal, însă gândurile o preocupă tot timpul și mai ales sentimentele. Astfel ea vorbește mereu în gândul ei, căci nu are cu cine vorbi în jurul ei, fiind un copil din flori! Astfel numesc românii un copil străin. Sper că va fi o carte drăgălașă pe care cititorii o vor îndrăgi. Oamenilor le plac mereu poveștile de dragoste! Dintre poveștile mele, cele mai mult citite sunt cele despre iubire, iar eu am scris atât de puține de acest gen! Ceea ce numește lumea dragoste, eu nu am avut niciodată în viața mea! Eu am gândit întotdeauna cu mult mai înalt despre prietenie, ca fiind ceva mai puțin trecător, un sentiment cu mult mai adânc și mai lipsit de egoism decât este dragostea, despre care vorbește toată lumea și care de fapt este în întregime un egoism care te încătușează. Marele nostru poet Alecsandri formulase aceasta atât de frumos, când își deplânse iubirea din tinerețe: <<Tu, care ești pierdută în neagra vecinicie,/ Stea dulce și iubită a sufletului meu!/ Și care-odinioară luceai atât de vie/ Pe când eram în lume tu singură și eu!>>²⁵ Este superb exprimat! Pentru că cei îndrăgostiți sunt singuri pe lume, iar într-o bună poveste de dragoste o a treia persoană vine doar să distrugă totul și nu adaugă nimic bun, niciodată!”²⁶

Un alt exemplu din opera literară a reginei care amintește de tablourile lui Grigorescu în descrierea unei țărănuțe o găsim din povestirea „*Bucur*”. Aici regina povestește o variantă proprie a legendei orașului București, povestea de dragoste dintre ciobanul Bucur și o frumoasă țărănuță, Ileana:

„Basmaua cea galbenă alunecase de pe capul fetei pe umeri de fugă și îi descoperise mulțimea de păr negru ca pana corbului și creț în care era prinsă lângă urechea-i micuță o garoafă mare, roșie ca focul, roșie ca buzele ei printre care i se zăreau dințișorii albi. Dar mai uimitor decât orice, era ovalul fără cusur de frumos al capului, erau ochii minunați care semănau cu marea înainte de a începe furtuna. De-asupra lor se arcuiiau sprâncenele, parcă erau trase cu condeiul, și genele ei lungi se ridicau și se lăsau în jos, punând umbre adânci ochilor și umbrind până și obrazul fraged și oacheș care, de fuga ce dăduse, lucea ca o piersică. Sânul îi era plin cu căpșuni, brâul îi era împodobit cu flori și în mână ținea un ulcior smălțuit cu verde. În iarba fragedă, îi luceau piciorușele ce ieșeau de sub cămașă, pulpa zveltă, și oscioarele cele subțiri care toate deslușeau înlesnirea ei la fugă. Lui Bucur îi veni amețelă când o văzu, și o clipă își uită răzbunarea și sta sfios înaintea fetei care și ea se uita la el roșindu-se, făcând gropițe mari în obraji și în bărbie. Părea că și dânsa își uita voiociunea și răutatea; genele i se coborau în jos, și apucă sfioasă un colț al basmalei între dinți.”²⁷

²⁵ Carmen Sylva citează aici prima strofă din poezia „*Steluța*” de Vasile Alecsandri.

²⁶ Carmen Sylva (Queen Elisabeth of Romania): *Letters and poems*, with an introduction and notes by Henry Howard Harper, The Bibliophile Society, Boston, 1920; vol. 2, p. 25-27.

²⁷ Carmen Sylva: *De prin veacuri*, București: Alcalay, vol 1, f.a., pp. 45-46.

În descrierea personajelor din mediul rural, ciobanii și țărăncuțele tinere, Carmen Sylva deseori se rezumă la unele imagini idilice, stereotipice, pe care le repetă, în același stil, în scrierile ei despre România. Acestea par a fi inspirate nu numai din poemele populare culese de Vasile Alecsandri, ci, de asemenea, din tablourile lui Nicolae Grigorescu.

Ideea de sacrificiu – o punte între George Enescu (1881-1955) și Carmen Sylva

După moartea lui Vasile Alecsandri în anul 1890 nu a mai existat în viața lui Carmen Sylva o relație de prietenie culturală asemănător de intensă cum a fost cea cu poetul român și care a influențat-o pe regina-poetă și în activitatea literară în aceeași măsură. Totuși, colaborarea deosebit de fructuoasă cu compozitorul german August Bungert trebuie menționată aici, ea datând din anul 1883 și până în anul 1904, regina datorându-i lui Bungert punerea pe muzică a numeroaselor poezii ale ei. Despre relația lui Carmen Sylva cu compozitorul german August Bungert și compozitorul suedez Ivar Hallström, precum și despre caracterul deosebit al relației de prietenie cu tânărul geniu muzical George Enescu, găsim la muzicologul Hildegard Emilie Schmid următoarea lămurire: „Înainte de a-l cunoaște pe Enescu, Carmen Sylva colaborase deja cu alți compozitori: cu Ivar Hallström (din 1877), cu Dzislaw Lubicz (din 1879) și cu August Bungert (din 1883). Dar cu nici unul dintre aceștia relația reginei nu a fost de așa natură fundamentală cum a fost cu Enescu. Există asemănări frapante în modul lor de a gândi și de a concepe viața, care trebuie să fi avut la bază conversații intensive. De exemplu ideea de sacrificiu, și anume că o creație genială este mereu legată de un sacrificiu, idee despre care Carmen Sylva scrie în prefața ei la piesa de teatru „*Meister Manole*” (Meșterul Manole) și care pentru ea nu se limitează doar la această operă. Enescu exprimă această idee asemănător în amintirile sale, când face bilanțul vieții lui la bătrânețe, marcat de boală și sărăcie, și când spune că pentru orice operă măreață trebuie să fie plătit un sacrificiu, că viața lui a fost bogată datorită crezului în efortul și în bucuria de a crea, ce i-au fost dăruite, iar un bogat trebuie să plătească...”²⁸

După cum menționează Schmidt, Enescu sfârșește definitiv compozițiile sale de lieduri odată cu moartea reginei Elisabeta în anul 1916.²⁹ O singură compoziție după versurile Carmene Sylvei îl preocupă pe compozitor și mai târziu. Este vorba de poezia „*Regen*” („Ploaie”), publicată din volumul 4 al ediției de poezii „*Meine Ruh*”, (Liniștea mea) în anul 1901, pe care Enescu o pusese pe muzică în 1903, dar o reia în 1936, prelucrând, din nou, notele pentru pian.³⁰ Poezia „*Regen*” este deosebită din punct de vedere formal și în creația lirică a reginei, redând o imagine simbolică a naturii printr-o reducere a descrierii și a detaliilor la o esență a lor:

²⁸ Hildegard Emilie Schmidt: *Elisabeth, Königin von Rumänien, Prinzessin zu Wied, Carmen Sylva. Ihr Beitrag zur rumänischen Musikkultur von 1880 bis 1916 im Kulturaustausch zwischen Rumänien und Westeuropa*, [teză de doctorat], Bonn, 1991, pp. 193-194. Traducerea noastră.

²⁹ *Ibidem*, p. 147.

³⁰ *Ibidem*, p. 147.

„Es sinken Die Feinen Sie weinen, Und winken,	„Picură fine și plâng cu suspine.
Sie blinken Auf Steinen; Die scheinen Zu trinken.	Lucesc Pe pietre Și beau Cu sete.
Es zittern Die Blätter, Sie wittern	Tremură Frunza, Ea simte
Im Wetter, Dem bittern, Den Retter. ³¹	În ploaia Amară Sorginte.” ³²

Poezia dedicată de Carmen Sylva lui Enescu în volumul „*Thau*” (Rouă, 1900) este intitulată „*Einem jungen Genie*” (Unui tânăr geniu) iar în subtitlu poartă mențiunea: „*Lui George Enescu*”. La finalul poeziei apare în acest volum numele compozitorului Ivar Hallström, care a pus pe note această poezie. Ceea ce scrie regina despre geniu în mai multe aforisme – începând cu prima ediție din 1882 și până la ultima publicată din 1913 – ca fiind un izvor de lumină în lume și asemenea unui soare, se repetă în această poezie dedicată lui George Enescu:

Die Sonne kommt gegangen Im alten Glanz, Der Tag hat angefangen, Gieb dich ihm ganz.	„Cu vechea glorie vine Pășind soarele iarăși Și ziua reîncepe, Te dăruie-i întreg.
Gieb ihm die höchsten Kräfte, Dein vollstes Sein, Setz zu dem Gluthgeschäfte Die Seele ein.	Dă-i forțele-ți înalte Ființa ta întregă, Aducă văpăii Și sufletul tău.
Denn aus den fernsten Tiefen Weht Geisteshauch, Als dich die Götter riefen Da kamst du auch.	Căci din departe-adâncuri De duh răsuflu vine, Când zeii te chemară Atunci ai și venit.

³¹ „*Regen*” [Ploaie], poezie publicată în: Carmen Sylva: *Meine Ruh* [Liniștea mea], Berlin: Duncker, 1901, [ediția a 3-a în 5 volume], vol. 1: *Höhen und Tiefen* [Înălțimi și abisuri], p. 60.

³² Traducere de Silvia Irina Zimmermann.

Da kamst du mit der Sonne
Scheinbar aus Nacht,
Und bist zur Lebenswonne
Vorm Styx erwacht!"³³

Cu soarele venit-ai
Din neagra noapte parcă,
Trezindu-te la viață
Reînviind spre Styx."³⁴

Ca mecena și admiratoare a tânărului talent George Enescu, regina i-a oferit o apropiere privilegiată de Curtea Regală. Astfel, influența lui Enescu față de regină pare să fi fost nu numai în ce privește intensitatea receptării și savurării muzicii, ci și asupra creației ei poetice târzii, iar regina își arată gratitudinea și admirația pentru tânărul muzician Enescu, dedicându-i unele opere literare. De asemenea, regina îl îndeamnă pe Enescu să prelucreze motive și teme românești în operele sale și să nu uite tradiția țării sale: „Sângele să nu-ți trădeze patria și să nu te lași molipsit de supracivilizația centrelor cosmopolite.”³⁵ „Ar fi minunat dacă ai face ceva din Miorița.”³⁶

Merită amintită și dedicația Reginei Elisabeta către George Enescu din anul 1910, scrisă de regină cu litere de aur pe marginea unui portret de-al ei, aparținând compozitorului, și care în prezent este expus în sala de intrare a Ambasadei României din Paris. Este vorba de o dedicație prin care regina își exprimă admirația față de genialitatea lui Enescu, punându-l în rândul celor mai renumiți muzicieni ai lumii: „Doresc copilului meu sufletesc George Enescu, ca un artist pe măsură să îl cânte peste o sută de ani cu aceeași evlavie cu care l-a cântat el astăzi pe Beethoven! Elisabeta, 1910.”³⁷

Relația personală, de prietenie sufletească, dintre Regina Elisabeta a României și compozitorul George Enescu are, prin urmare, o însemnătate nu doar în ce privește promovarea de către regină a tânărului geniu muzician ci și invers, ca influență a muzicianului asupra operei lirice târzii a reginei. În creația literară a lui Carmen Sylva de după 1890 observăm o orientare mai pronunțată spre simbolism. În poezie, reflecțiile filosofice abundă, probabil în parte și ca urmare a de cezurii provocate în viața reginei de „afacerea Văcărescu” în urma căreia regina a luat calea exilului pentru trei ani.³⁸ Până și în operele scrise pentru copii din anii aceștia, cum sunt „*Märchen einer Königin*”³⁹ (Poveștile unei regine) și „*Monsieur Hampelmann*”⁴⁰

³³ Carmen Sylva: *Thau* [Rouă], Bonn: Strauß, 1900, p. 86.

³⁴ Traducerea de Silvia Irina Zimmermann.

³⁵ Apud D. Carcostea: *Dinastie și creativitate, omagiu Carmei Sylvei*, în: *Revista fundațiilor Regale*, din 1 decembrie 1943, nr. 12, București, p. 498-499. Apud Schmidt, *op.cit.*, p. 182.

³⁶ Romeo Drăghici, *op. cit.*, p. 257. Apud Schmidt, *op.cit.*, p. 175.

³⁷ Dedicatie a reginei către Enescu pe portretul Reginei Elisabeta de Valdo Barbey (portretul actual se află în sala de intrare a Ambasadei României din Paris). Traducerea noastră din germană.

³⁸ Regina Elisabeta avusese convingerea că o căsătorie a Prințul Moștenitor Ferdinand cu Elena Văcărescu, domnișoara ei de onoare favorită și de asemenea scriitoare, ar fi benefică pentru țară. În schimb, clasa politică românească respingea o căsătorie a principelui moștenitor cu o româncă. Supărată, regina pleacă în vara anului 1891 însoțită de Elena Văcărescu la Venetia. Această acțiune și paralizia de care a suferit regina în continuare, l-au determinat pe rege să o țină pe regină în continuare în grija familiei ei din Neuwied. Astfel, Elisabeta rămâne din 1891 și până în 1894 la Segehaus lângă Neuwied, în reședința de văduvă a mamei sale, Principesa Maria de Wied.

³⁹ Carmen Sylva: *Märchen einer Königin*, Bonn: Strauss, 1901.

⁴⁰ Carmen Sylva: *Monsieur Hampelmann*, București: Göbl, f.a. [1898].

(Domnul Pulcinel) nota filosofică este mai pronunțată decât în poveștile timpurii, în care dominau tendința moralizatoare și alegoriile.

După ce îl cunoaște pe Enescu și datorită muzicii exersate împreună și a admirației față de acest tânăr geniu muzical, regina începe să dea mai multă importanță muzicii clasice și în opera ei literară. Remarcăm în opera ei târzie abordarea muzicii clasice ca subiect literar precum și numeroase aforisme despre geniul artistic și despre muzică. Muzica clasică abordată în lirica târzie a reginei o găsim în volumele „*Thau*” (Rouă, 1900) și „*Blutstropfen*” (Stropi de sânge, vol. 5 din „*Meine Ruh*”/ Liniștea mea), precum și în volumul „*Frageland*” (Lumea întrebărilor, vol. 4 al operei „*Geflüsterte Worte*”/ Vorbe șoptite, 1912/ 1922). Este vorba aici de o serie de poezii dedicate unor compozitori cunoscuți și operelor lor muzicale și anume:

- Johann Sebastian Bach (1685-1750): „*An Bach*” (în vol. „*Thau*”: două poezii, p. 78 și p. 82), „*An Bach*” (în vol. „*Meine Ruh*”, partea a 5-a „*Blutstropfen*”, 1901, p. 153-154),
- Alexander Porfirjewitsch Borodin (1833-1887): „*Über die Steppe*” (Peste stepă, despre cvartet, în vol. „*Meine Ruh*”, partea a 5-a „*Blutstropfen*”, 1901, p. 147-151),
- Johannes Brahms (1833-1897): „*Ich*” (Eu, despre cvartetul în Mi minor, în vol. „*Meine Ruh*”, partea a 5-a „*Blutstropfen*”, 1901, p. 35), „*Sturm*” (Furtună, despre cvartet op. 51, ibd., p.56), „*Die letzte Blendung*” (Ultima orbire, despre cvartetul de coarde, ibd., p. 93),
- Ludwig van Beethoven (1770-1827): „*Die Bescherung*” (Dăruirea, despre cvartetul în La major, în vol. „*Meine Ruh*”, partea a 5-a „*Blutstropfen*”, 1901, p. 75), „*An das Licht*” (Luminii, despre cvartetul op. 59 nr. 3, ibd., p. 81), „*Beethovens 12. Quartett*” (Cvartetul nr. 12 al lui Beethoven, Es-Dur, ibd., p. 151-152), „*Beethovens 8tes Quartett*” (Cvartetul nr. 8 al lui Beethoven, în vol. 4 „*Frageland*”/ Lumea întrebărilor, vol. 4 al operei „*Geflüsterte Worte*”/ Vorbe șoptite, 1912/ 1922, p. 19),
- George Enescu (1881-1955): „*Einem jungen Genie*” (Unui geniu tânăr, compoziție muzicală de Ivar Hallström, în volumul „*Thau*”/ Rouă, 1900, p. 86),
- Gabriel Fauré (1845-1924): „*Irrlichter*” (Văpăi amăgitoare, despre cvartet, în volumul „*Meine Ruh*”, partea a 5-a „*Blutstropfen*”, 1901, p. 87),
- César Franck (1822-1890): „*Gefangen*” (Prins, despre cvintet, în vol. „*Meine Ruh*”, partea a 5-a „*Blutstropfen*”, 1901, p. 94),
- Franz Liszt (1811-1886): „*Waldesrauschen (Von Liszt)*” (Foșnetul pădurii, de Liszt, în vol. „*Meine Ruh*”, partea I „*Höhen und Tiefen*”/ Înălțimi și adâncuri, 1901, p. 30),
- Robert Schumann (1810-1856): „*Zum Quintett von Schumann*” (Despre cvintetul lui Schumann, în volumul „*Meine Ruh*”, partea a 5-a „*Blutstropfen*”, 1901, p. 31),
- Franz Schubert (1797-1828): „*Waldtrio*” (Trio al codrului, despre trio în Mi bemol major, în volumul „*Meine Ruh*”, partea a 5-a „*Blutstropfen*”, 1901, p. 77).

În ce privește importanța lui Enescu pentru regina scriitoare, constatăm că poezia lui Carmen Sylva este prezentă astăzi în public în mare măsură și datorită compozițiilor lui Enescu după versurile scrise de ea. Aceste lieduri au fost și sunt

mai departe oferite publicului la diferite manifestări culturale, deseori când este vorba de relațiile germano-române sau româno-franceze sau pentru a înrăma muzical evenimente despre Carmen Sylva. Liedurile compuse de Enescu după versurile Carmen Sylvei au avut de fapt la bază un motiv în mare parte personal al tânărului Enescu – acela de a face o bucurie și de a arăta recunoștința față de regina, pe care a considerat-o ca pe o „vice-mamă”. Conform aprecierii muzicologului Schmidt, aceste lieduri marchează o etapă din dezvoltarea muzicală a liedului în România și cu toate că, liedurile nu ar avea mare importanță în creația lui Enescu, ele relevă totuși „căutarea unui stil individual al liedului față de tradiția romantică.”⁴¹ Liedurile lui Enescu după versurile lui Carmen Sylva nu au fost create pentru un public larg, ci mai mult pentru seratele reginei la Curtea regala, la Sinaia și București, și pentru orele de muzică împreună la castelul Peleş, unde regina cânta zilnic și cu mare pasiune la pian sau la orgă. Totuși, câteva dintre liedurile lui Enescu au fost publicate în România în anii 1898 și 1900 și au fost recitate la Ateneul Român în anul 1900.

Alte lieduri după versurile scriitoarei Carmen Sylva, compuse de alți compozitori, care au fost create în special pentru publicul larg și erau foarte cunoscute la acea vreme, astăzi sunt cu totul uitate. Acesta este și cazul lui August Bungert, despre care se amintește astăzi în mare măsură datorită relației sale de prietenie cu Regina Elisabeta a României. Majoritatea poeziilor din volumul reginei „*Handwerkerlieder*” (*Cântecele meșteșugarilor*) au fost puse pe note de Bungert și s-au bucurat de un mare succes în anii '90 ai secolului al XIX-lea.⁴² În schimb, liedurile compuse de Enescu, pe lângă aspectul muzical, ne arată nu doar că relația dintre muzician și regină a fost foarte apropiată sufletește, ci dovedește că regina-poetă Carmen Sylva este păstrată mai departe în memoria culturii românești și datorită compozitorului de renume mondial, al cărui geniu ea l-a recunoscut timpuriu și l-a sprijinit în continuu. Așa cum îl aprecia pe Alecsandri ca fiind cel mai important culegător de poezie populară și un exemplu de poet național de mare popularitate, așa cum fusese fascinată de picturile tăranuțelor și ciobănașilor lui Grigorescu, tot așa sperase Regina Elisabeta să fi descoperit în Enescu un Bach al românilor.

În concluzie, aprecierea pe care Regina Elisabeta a României o acorda celor trei personalități deosebite din spațiul cultural românesc de la acea vreme, Alecsandri, Grigorescu și Enescu, relevă concepția ei despre rolul de suverană care promovează cultura românească și pe personalitățile ei cât și, în aceeași măsură, așteptările suveranei de la aceștia, de a servi țării lor de origine cu harul talentului și al creativității lor.

⁴¹ Schmidt, *op. cit.*, p. 145. Traducerea noastră.

⁴² *Ibidem*, p. 232.

Bibliografie:**1. Bibliografie primară: Carmen Sylva**Arhive

Correspondență: Arhivele Naționale Istorice Centrale, București (ANR), Fond Casa Regală, Regele Carol I; Regina Elisabeta.

Correspondență: Arhiva Prințară de Wied, Neuwied (FWA), Fond Carmen Sylva.

Opere publicate:

De prin veacuri, București: Alcalay, vol. 1, f.a.

Durch die Jahrhunderte [De prin veacuri, povestiri], Bonn: Strauss, 1887

In der Lunca. Eine Idylle [povestire], Regensburg, Wunderlings Hofbuchhandlung, 1904.

În luncă. O idilă, București: Editura Socecu, f.a. [1905].

Letters and poems [scrisori și poezii], with an introduction and notes by Henry Howard Harper, 2 volume, Boston: The Bibliophile Society, 1920.

Meine Ruh' [Liniștea mea, poezii], Berlin: Duncker, 1884; ediția a 3-a în 5 volume, 1901.

Monsieur Hampelmann [Domnul Pulcinel, poveste], București: Göbl, f.a. [1898].

Poveștile Peleşului, București: Ministerului Cultelor și Instrucțiunilor publice, 1882; Ediție nouă: îngrijită și cu postfață de Silvia Irina Zimmermann. Ilustrații din Arhiva Prințară de Wied, București: editura Corint, 2016.

Rumänische Dichtungen [Poezie românească], Leipzig: Friedrich, 1881; ediția a 2-a Bonn: Strauss, 1889.

Thau [Rouă, poezii], Bonn: Strauß, 1900.

2. Bibliografie secundară

Badea-Păun, Gabriel: *Carmen Sylva 1843-1916. Uimitoarea regină Elisabeta a României*, traducere din franceză de Margareta Irina Nistor, București: Humanitas, 2003, ed. a 3-a, 2010.

Călinescu, George: *Istoria literaturii române de la origin și până în prezent*, București: Minerva, 1988.

Carcostea, D.: *Dinastie și creativitate. Omagiu Carmen Sylvei*, în: *Revista fundațiilor Regale*, din 1 decembrie 1943, nr. 12, București, p. 498-499.

Feste und Gäste am Rhein. Das Fürstenhaus Wied zur Zeit der Romantik [Festivuri și oaspeți la Rin. Casa Prințară Wied în epoca romantică], Neuwied, 2002.

Ionescu, Adrian-Silvan: *Mișcarea artistică oficială în România secolului l XIX-lea*, București: Noi Media Print, 2008.

Macovei, Catalina: *Nicolae Grigorescu*, Bournemouth: Parkstone, 1999.

Schmidt, Hildegard Emilie: *Elisabeth, Königin von Rumänien, Prinzessin zu Wied, Carmen Sylva. Ihr Beitrag zur rumänischen Musikkultur von 1880 bis 1916 im Kulturaustausch zwischen Rumänien und Westeuropa* [Contribuția ei la cultura muzicală românească în anii 1880-1914 în schimbul cultural între România și Europa de vest], teză de doctorat: univ. Bonn, 1991.

Zimmermann, Silvia Irina / Binder-Iijima, Edda (coord.): *„Ich werde noch vieles anbahnen.” Carmen Sylva, die Schriftstellerin und erste Königin von Rumänien im Kontext ihrer Zeit* [Voi mai face multe punți. Carmen Sylva, scriitoarea și prima Regină a României în contextul timpului ei], Schriftenreihe der Forschungsstelle Carmen Sylva - Fürstlich

Wiedisches Archiv [Colecția Centrului de Cercetare Carmen Sylva – Arhiva Princiară de Wied]: vol. 2, Stuttgart: ibidem-Verlag, 2015.

Zimmermann, Silvia Irina: *Die dichtende Königin. Elisabeth, Prinzessin zu Wied, Königin von Rumänien, Carmen Sylva (1843-1916). Selbstmythisierung und prodynastische Öffentlichkeitsarbeit durch Literatur* [Regina poetă. Elisabeta, Prințesa de Wied, Regina României, Carmen Sylva (1843-1916). Automitizare și comunicare dinastică prin literatură], Stuttgart: ibidem-Verlag, 2010 (teză de doctorat, Universitätsbibliothek Marburg, arhiva digitală 2003).

Zimmermann, Silvia Irina: *Carmen Sylva. Regina-poetă. Literatura în serviciul Coroanei*, București: All, 2013.

